

UDK 821.131.1.09 Negri A.
Ana Toroš
Fakulteta za humanistiko v Novi Gorici

*AL POETA ED AMICO ALOIS GRADNIK PER LE SUE SPIGHE DI GRANO
QUESTI FILI D'ERBA ALOJZ GRADNIK IN ADA NEGRI*

Članek osvetljuje recepcijo italijanske pesnice in pisateljice Ade Negri na Slovenskem do prve polovice 20. stoletja, zlasti literarne stike med Ado Negri ter slovenskim pesnikom in prevajalcem Alojzom Gradnikom. Raziskava se v veliki meri opira na korespondenco med literatoma v tridesetih letih prejšnjega stoletja.

The article illuminates the reception of the Italian poet and writer Ada Negri in the Slovene lands in the first half of the 20th century, particularly the literary contacts between Ada Negri and the Slovene poet and translator Alojz Gradnik. The study is in large part based on the correspondence between the two authors in the 1930s.

Ključne besede: Ada Negri, Alojz Gradnik, korespondenca, literarni stiki

Key words: Ada Negri, Alojz Gradnik, correspondence, literary contacts

1 O Adi Negri (1870–1945), eni osrednjih literarnih osebnosti v Italiji v prvi polovici prejšnjega stoletja, sicer pa učiteljici, ki je izšla iz revne delavske četrti v Lodiju in nato večji del svojega življenja preživela v Milanu, se je pisalo na Slovenskem že leta 1897, pet let po njenem uspešnem prodoru na literarni trg, in sicer v tržaškem listu *Slovenka*, v katerem je avtorica Marica Nadlišek – Bartolova spregovorila o njenem življenju in delu ter jo označila za »človekoljubno pesnikinjo«, ki bi jo bilo dobro prevesti v slovenščino (Nadlišek – Bartolova 1897: 3).

Objava članka o pesnici v tej reviji ni naključje, saj omembe in občudujoča poročila o pesničinem življenju in delu zasledimo pretežno v ženskih revijah, kjer je v prvi vrsti poudarjen njen materinski čut. Tako v reviji *Ženski svet* iz leta 1925 beremo o njeni ljubezni do narave, trpečih in njenem pogledu na materinstvo, kakor se razodeva v delu *Maternità*, ki ga je avtorica članka označila za biser njenih del (F/erjančič/ 1925: 241–245).

Prav tako se je pesničino ime na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja pojavilo v drugih pomembnih literarnih revijah in časopisih, vendar je ob tem treba opozoriti, da zasledimo od tridesetih let naprej pesnici vse manj naklonjena poročila. Tako je izšel leta 1932 v reviji *Žena in dom* prispevek o Adi Negri, v katerem pisec navaja, da so med številnimi kritiki tudi taki, ki so jo imenovali za glasnico revolucionarne struje in politične stranke (N. N. 1932: 401).

Ostrejši je bil pristop Pavle Hočevar¹ (Šelih 2007: 229–233). V reviji *Ženski svet*, katere urednica je bila v tem času, je Ado Negri sicer označila kot največjo italijansko

¹ Pavla Hočevar (1889–1972), učiteljica, publicistka in feministka. Aktivna je bila na narodnoobrambnem, socialnem in izobraževalnem področju. Veliko je naredila na področju ženskega gibanja, med drugim je bila povezana s tiskovno komisijo Mednarodne ženske zveze. Po drugi svetovni vojni obsojena v Nagodetovem procesu (Šelih 2007: 229).

pesnico, vendar je poudarila, da se v njenih delih pojavljajo stavki, ki povečujejo vojno kot sveto sredstvo v sveti službi domovine Italije, zaradi česar ni dobila Nobelove nagrade. Ravno zato pa je prejela Mussolinijevo nagrado. Ob tem je Pavla Hočevnar zapisala, da je Ada Negri z osebnim življenjem razočarala vse, ki so jo videli kot vodnico izkoriščanih in ponižanih žena. Socialne motive naj bi namreč zajemala v svoja dela le, ker se je v njih najbolj razodevala njena pesniška žilica, in ne iz lastne socialne usmerjenosti. Pavla Hočevnar je s pridržkom označila tudi pesniščne ženske literarne like, saj o njih pravi, da so samo trpeče žrtve in jim manjka upornosti. V delu ne vidijo življenjskega smisla, le usodno tragiko. Prav tako naj bi v njenih delih ne bilo najti drugih pomembnih življenjskih vrednot (Hočevnar 1934: 283).

Tudi druga pomembna študija iz tega časa, ki jo je napisal Anton Debeljak kot spremno besedo h Gradnikovemu prevodu njenih proznih del *Novele*, se ni mogla v celoti izogniti tovrstnim pomislekom. Pisec je tako poročal, da je pesnica prejela za zbirko pesmi *Večernica* Mussolinijevo nagrado, ni pa dobila Nobelove nagrade, ker naj bi švedska akademija dajala »prednost osebam, ki niso preglasne in nikogar ne žalijo« (Debeljak 1934: 6). Debeljak obenem v strnjeni obliki poroča o recepciji Ade Negri na Slovenskem in spregovori o polemiki, ki se je razvnela v slovenskem tisku na podlagi Aškerčeve pesmi *Delavčeva pesem o premogu*, saj naj bi ta po mnenju E. Lampeta nastala pod vplivom Ade Negri (Debeljak 1934: 3–7).² Nadalje je nepodpisani avtor v reviji *Ženski svet* z neodobravanjem sprejel vstop Ade Negri v Italijansko kraljevsko akademijo.³ Poleg tega je pisec opozarjal, da ni prejela Nobelove nagrade, »češ, da so v njenih delih tudi odstavki, ki povečujejo novejšje bojne pohode njene domovine« (N. N. 1941a: 24). Obenem je navajal, da je Ada Negri pravzaprav razočarala socialne reformatorje, ki so od nje pričakovali, da bo iz pozicije opisovanja ženske tragike prešla v pozicijo reformatorke, kar pa se ni zgodilo (N. N. 1941a: 24).

Navdušen je bil odziv v času italijanske okupacije Ljubljane v začetku štiridesetih let. *Jutro* je v tem času poročalo o predavanju Enrica Damianija na Inštitutu za Italijansko kulturo v Ljubljani o Človečanstvu, materinstvu in verskem čustvovanju v delih pesnice Ade Negri (N. N. 1942a: 5; N. N. 1942b: 3).

² Aškerc je že leta 1896 zapisal, da ne bere literarnih del Ade Negri, saj se je želel izogniti njenemu literarnemu vplivu. Kljub temu je slovenski pesnik prišel v stik z njeno poezijo prek recenzije zbirke *Tempeste*, ki jo je napisala Berlinčanka Dora Landé za revijo *Die neue Zeit*. V recenziji je opisana vrsta pesmi, objavljenih je tudi nekaj prevodnih odlomkov, tako da se je Aškerc prek nje lahko seznanil tudi s pesmijo *L'incendio della miniera*, ki naj bi po mnenju nekaterih kritikov spominjala na Aškerčovo pesem *Delavčeva pesem o premogu*. Kljub temu Tone Smolej ugotavlja, da se je Aškerc še bolj kot pri Adi Negri zgledoval pri Zolaju, saj je njegov opis dosti bolj realističen kot pri pesnici, ki ima skoraj simbolistični pesniški izraz. Pri pesnici se je verjetno zvrstno zgledoval, Zola pa mu je bil zgled pri nekaterih opisih. Tudi sicer se Aškerc z osnovno poanto oddaljuje od Ade Negri, saj je bistveno omiljena glede na sporočilo pesmi *L'incendio della miniera*, kjer pesnica meni, da je za rudarje smrt boljša kot suženjsko življenje, požar pa opomin bogatim, da je sreča minljiva. Aškerc je navsezadnje tudi izviren, saj se njegov osrednji motiv oddaljuje tako od italijanske pesnice kot od Zolaja. Slovenski pesnik namreč v izhodišče postavi rudarsko nesrečo, ki je povezana z legendo o rudarskem škratu, ki se mašuje ljudem za krajjo premoga (Smolej 2007: 123–125).

³ Podatek ni zanemarljiv, saj je institucija nastala in delovala kot ambiciozen politični projekt fašizma. Pod njenim okriljem so delovali najpomembnejši znanstveniki, umetniki in kulturniki Italije 20. stoletja (Cagiano de Azevedo 2005: XI–XIII).

2 Med slovenskimi predstavniki kulture, ki so prisostvovali večeru, je bil tudi Alojz Gradnik. Njegovo zanimanje za pesnico ni naključje, saj se je že pred tem potrdil kot najplodovitejši prevajalec njenih del v slovenščino. V nasprotju z ostalimi prevajalci je prevajal pesmi z raznovrstno tematiko in ne le s socialno. Gradnik je pesmi prevajal iz njenih zbirk *Tempeste* (1895), *Maternità* (1904), *Il libro di Mara* (1919) in *Il dono* (1936). S tem je zajel celotno pesnično pesemsko ustvarjanje, od prvih začetkov do zadnje pesniške zbirke. Poleg Marije Švajcner je obenem edini prevajal njena prozna dela (Šau s. a.: 7–13).⁴ Njegovi prevodi so bili prvič objavljeni v periodiki leta 1913 in so se nato pojavljali bolj ali manj kontinuirano vse do začetka druge svetovne vojne, z osrednjim knjižnim delom *Novele* iz leta 1934, ki je nastalo na podlagi zbirk *Le solitarie* (1917), *Finestre alte* (1923) in *Sorelle* (1929).

Motivacija za prevajanje je bazirala na občudovanju avtoričinih del in prijateljskih vezeh, ki so se spletle med njima. Gradnik je v pogovorih z Marjo Boršnik razkril, da je z njenimi pesmimi prišel v stik prek zapuščine Simona Gregorčiča. O njej je povedal, da ga je močno pretresla »s svojo tenkočutno socialno vsebino« (Boršnik 1954: 51).

Med obema je, še pred Gradnikovim petdesetim letom, potekala korespondenca. Gradnik se v pogovoru z Marjo Boršnik ni spomnil, kako se je dopisovanje pravzaprav začelo. Povedal pa je, da je shranil vsa njena pisma, in da mu je pesnica vse nove knjige pošiljala v dar s »toplo dedikacijo« (Boršnik 1954: 51, 132). Pisma so kljubovala času tudi še po Gradnikovi smrti in so shranjena v NUK-u, vsega skupaj dvanajst pisem Ade Negri in dve razglednici z voščili.⁵

Ohranjena korespondenca med italijansko pesnico Ado Negri in Alojzom Gradnikom se je sicer začela v letu 1932, iz vsebine najstarejšega ohranjenega pisma (30. 11. 1932) pa lahko sklepamo, da sta se že poznala. V prid tej domnevi govori tudi dejstvo, da je pesnica že leta 1929 poslala Gradniku svojo fotografijo s posvetilom »Al poeta Alois Gradnik la sorella Ada Negri«, ki je bila leta 1932 objavljena v reviji *Žena in dom*.⁶

Iz ohranjene Gradnikove knjižnice⁷ so se nam nadalje ohranile tri knjige Ade Negri, o katerih pesnica v ohranjeni korespondenci ni poročala, da mu jih bo poslala. Poleg dveh pesniških zbirk *I canti dell'isola* in *Il dono* je še posebej dragoceno prozno delo *Erba sul sagrato* s posvetilom »Al poeta ed amico Alois Gradnik per le sue spighe di grano questi fili d'erba«.⁸ S posvetilom je pesnica posredno izrazila spoštovanje do Gradnikove izrazne moči, saj meni, da mu v zameno za njegovo »žitno klasje« lahko ponudi samo »travne bilke«.

⁴ Seznam Gradnikovih prevodov Ade Negri gl. v: Gradnik 2008: 691–692.

⁵ Pisma so bila v glavnem pisana v Milanu in odposlana v letih 1932 do 1941: 30. 11. 1932, XI. E. F., Milano, Viale dei Mille 7; 8. 12. 1932, XI., Milano, Viale dei Mille 7; 12. 1. 1933, XI., Milano, Viale dei Mille 7; 27. 1. 1933, XI., Milano, Viale dei Mille 7; 19. 3. 1933, XI., Milano, Viale dei Mille 7; 7. 6. 1934, XII., Milano, Viale dei Mille 7; 20. 5. 1937, XV., Milano, Viale dei Mille 7; 12. 7. 1938, XVI., Savona, V. Cavour, 53; 20. 12. 1940, XVIII., Milano, Viale dei Mille 7; 7. 3. 1941, XIX., Milano, Viale dei Mille 7; 28. 3. 1941, XIX, /Boerchio/; 16. 5. 1941, XIX; Milano, Viale dei Mille 7; dve razglednici (17. 2. 1936, XIV; Božič, 1933, XI).

⁶ Pesniku Alojzu Gradniku sestra Ada Negri. (Vsi nepripisani prevodi v opombah so avtoričini.)

⁷ Zabož z okoli stotimi knjigami iz Gradnikove zasebne knjižnice je bil najden v skladišču NUK-a junija leta 2006.

⁸ Pesniku in prijatelju Alojzu Gradniku za njegovo žitno klasje te travne bilke.

Razumevanje njune korespondence je vsekakor otežkočeno zaradi izgubljenih Gradnikovih pisem,⁹ kljub temu domnevamo, da je obojestranski interes za dopisovanje obstajal predvsem v začetku dopisovanja, torej v letu 1932. Italijanska pesnica se je v tem času navduševala nad promocijo svoje poezije s pomočjo Gradnikovih prevodov v Jugoslaviji in obenem našla sorodno vez v njenem pesniškem svetu. V kasnejših pismih, predvsem od leta 1938 naprej, Ada Negri bolj ali manj odgovarja na pesnikova pisma in se zahvaljuje za poslane knjige in se včasih opravičuje za pozen odgovor in v naglici napisano pismo. Večje navdušenje se v pesničnih pismih pojavi le ob izidu *Italijanske lirike*. Na postopno usihanje zanimanja za dopisovanje kaže med drugim tudi razglednica, ki jo je Ada Negri poslala Gradniku leta 1936, iz katere je razbrati, da pesnica odgovarja na Gradnikov očitek, da je pozabila nanj.

V ozadju dopisovanja je bila vsekakor želja, da bi njuna dela prodrli med tuje bralstvo. Priznati je treba, da je imela pesnica glede tega več koristi kot Gradnik. Slovenski pesnik je namreč objavil kar nekaj njenih del v slovenskem tisku, pa tudi v knjižni obliki, medtem ko so ostala Gradnikova prizadevanja, da bi italijanska pesnica enako storila z njegovimi teksti, neuresničena.

3 V obdobju najintenzivnejšega pisanja od novembra 1932 do marca 1933, iz katerega se je ohranilo pet pesničnih pisem, sta pesnika gojila pristrčne stike. Gradnik ji je poslal fotografijo svoje družine, pesnica pa ga je večkrat ogovorila kot brata, saj je menila, da sta sorodni pesniški duši.

Prvo obdobje dopisovanja je bogato s poročili o Gradnikovih objavah prevedenih pesničnih del na Slovenskem in odzivih nanje. Pesnica se mu je zahvalila za poslano revijo *Žena in dom*, v kateri so bile objavljene njene pesmi. Obenem ga je obvestila, da ji je Umberto Urbani¹⁰ poslal članek *Un poeta slavo che esalta l'italico sole*, ki je bil objavljen v tržaškem *Il piccolo della sera*.¹¹ V njem je avtor poročal o Gradnikovih prevodih poezije in proze Ade Negri v *Ženi in domu*. Ada Negri se mu je obenem zahvalila, da je prevedel dvanajst njenih novel, in upala, da bodo izšle v knjižni obliki.¹²

Na drugi strani mu je pesnica z veseljem odgovarjala na vprašanja o svojem življenju in delu ter mu v ta namen poslala kar nekaj svojih književnih del s posvetilom. Med njimi *Sorelle*¹³ in zbirko *Vespertina*, za katero je poročala, da je prejela Mussolinijevo nagrado. Kasneje mu je poslala še knjigo *Di giorno in giorno* in mu razložila, da gre za zbirko proze, ki je bila prej objavljena v časopisu *Corriere della sera*, le da jo je za

⁹ Nekaj pisem Ade Negri takratnim italijanskim političnim funkcionarjem in literatom smo zasledili v »Archivio centrale dello Stato. Po pisemskem poizvedovanju so nam iz arhiva v Rimu odgovorili, da iskanih Gradnikovih pisem v njihovem arhivu ni najti.

¹⁰ Umberto Urbani (1888–1967), v prvi pol. 20. stoletja poleg Salviniya označen za najpomembnejšega italijanska slavista, delujočega na področju konkretnih stikov in dejanskega zблиževanja med Italijo in Jugoslavijo (N. N. 1941b: 3; N. N. 1941c: 4).

¹¹ Umberto Urbani, 1932: Ogni paesello del Carso ha il suo canto – Un poeta slavo che esalta l'italico sole. *Piccolo della sera* (Trst) 30. avgust 1932.

¹² Dejansko izšlo čez dve leti: Ada Negri, 1934: *Novole*. Ljubljana: J. Blasnika nasl., Univerzitetna tiskarna.

¹³ Ada Negri, 1930: *Vespertina*. Milano: Mondadori. Pesnica je Gradniku poslala izdajo iz leta 1930 ali ponatis iz leta 1931. V zapuščini Gradnikove knjižnice te pesniške zbirke ni najti. – Ada Negri, 1929: *Sorelle*. Milano: Mondadori. V zapuščini Gradnikove knjižnice te zbirke proze ni najti.

knjižno izdajo nekoliko dodelala. Ob izidu prozne knjige je pesnica poročala Gradniku o velikem številu opravljenih intervjujev in napisanih avtogramov ter mu nameravala poslati nekaj člankov o tej knjigi.

Verjetno jo je Gradnik prosil za nekaj bio-bibliografskih podatkov, saj mu je Ada Negri poročala o poslani mu izdaji Nina Podenzanija,¹⁴ ki govori o knjigi *Sorelle*, sicer pa mu je poročala, da živi preprosto in v krogu bližnjih ter da ne hodi na zabave.

Tudi Gradnik ji je v tem času poslal v oceno zbirko *Svetle samote*,¹⁵ katero je pesnica pričakovala z zanimanjem. Iz Gradnikove zbirke je Giuppi Grinover¹⁶ prevedla nekaj pesmi v italijanščino. Med prevedenimi pesmimi so ji bile najbolj vsčč pesmi *V zoreči jeseni* (*Nel maturante autunno*), *Božje obličje* (*Il volto di Dio*), *Vodnjak* (*Il pozzo*), *Črv* (*Verme*), *Besede iz groba* (*Lettere d'oltre tomba*), *Ultima voglia*,¹⁷ *Izpoved* (*Confessione*).¹⁸

Pesnica je navdušeno pritrdila pesnikovemu opažanju, da sta njuna pesniška svetova na nekaterih mestih presenetljivo podobna, tako zelo, da se ji je zdelo, kot da bi imela brata, ki sicer ne govori njenega jezika, vendar pa čuti na isti način kot ona:

Si è vero: noi ci siamo incontrati in qualcuna delle nostre pagine di poesia più sofferte e più sincere. E non può credere quanto tale constatazione mi commuova. Mi sembra d'avere un fratello: che non parla la mia stessa lingua, ma sente nello stesso modo.¹⁹ /Podčrtala Ada Negri./

Iz pesničinih odgovorov iz kasnejšega obdobja je celo razbrati, da je pesnik upal, da bo Ada Negri prevedla njegove pesmi v italijanščino, vendar pesnica temu zaradi neznanja slovenskega jezika ni bila naklonjena. Pesniku je obljubila, da bo poskusila, vendar o tem v nadaljnjih pismih ni več podatkov. Gradnik je poleg tega Ado Negri najverjetneje prosil, da bi posredovala njegove pesmi v objavo, saj mu pesnica odgovarja, da sicer ni članica Penkluba, vendar se bo kljub vsemu potrudila, da bodo prejete pesmi objavljene v italijanskih revijah.

Po tem obdobju kontinuiranega pisanja (1932–1933) postanejo pisma med pesnikoma vse redkejša. V pismu, ki je bilo napisano šele čez eno leto (7. 6. 1934), pesnica piše, da se je vrnila iz Pavie in da je doma v Milanu dobila *Novele* v Gradnikovem prevodu, za kar se mu je v pismu zahvalila in obenem obžalovala, da ne zna slovenskega jezika. Poleg tega je Gradnika obvestila, da ji je Urbani pisal, da so imele *Novele* v Jugoslaviji velik uspeh in da je o prevodih pisal v časniku *Corriere di Trieste*.

¹⁴ Verjetno gre za knjigo: Nino Podenzani, 1930: *Ada Negri nell'arte e nella vita*. Milano: Maia.

¹⁵ Predvidevamo, da gre za zbirko *Svetle samote*. Izšla je v času dopisovanja (1932) in vsebuje vse pesmi, ki jih italijanska pesnica omenja.

¹⁶ Slikarka Giuppi Grinover (Cormòns, Gorizia, 1896–1971).

¹⁷ Domnevno Gradnikova pesem *Zadnja pot* (Gradnik 1986: 212).

¹⁸ Pesmi, ki jih Ada Negri izpostavi, so po vsebini zelo različne. V pesmi *V zoreči jeseni* je čutiti vpliv vzhodne filozofije in religije. Po drugi strani so pesnico navdušile pesmi, v katerih lirski subjekt priznava božjo priučujočnost (*Božje obličje*). Le ena pesem evocira znani Gradnikov motiv posmrtno ljubezenske izpovedi (*Besede iz groba*), dve pa sta pesem podoba (*Vodnjak*, *Črv*). V *Izpovedi* je slutiti odmev ničejanske misli o svobodnem človeku.

¹⁹ Da, res je, midva sva se srečala na straneh nekaterih naših najbolj bolečih in iskrenih pesmi. In ne morete verjeti, koliko me to opažanje gane. Zdi se mi, da imam brata, ki ne govori mojega jezika, ampak čuti na isti način.

Naslednje pismo Ade Negri je bilo poslano šele čez tri leta (20. 5. 1937). V njem je poročala, da je za knjigo *Il dono* prejela nagrado »Premio Firenze« in da je knjiga že dočakala drugo izdajo.²⁰ Obenem je pripomnila, da še vedno skrbno hrani izdajo Gradnikovih *Svetlih samot*.

Čez eno leto je pesnica pisala o poslani ji zbirki *Liriche slovene moderne* Luigija Salvinija in obžalovala, da ne more ustreči Gradnikovi želji, da bi o zbirki slovenske poezije poročala v časopisu *Corriere della sera*. Pesniku je v zameno obljubila, da bo njegovo željo posredovala kolegom iz uredništva in sama o izidu zbirke poročala v kakšni reviji.

Sklepno obdobju korespondence zaznamuje leto 1941, ko je pesnica, v času od marca do maja, poslala še zadnja tri ohranjena pisma.

Kot prvo je Gradniku poročala, da ji je njegova sorodnica poročala o izdaji *Italijanske lirike*, zaradi katere se mu je pesnica zahvalila v imenu Italije, italijanskih pesnikov in v svojem imenu ter pesniku obljubila, da bo za recenzijo *Italijanske lirike* prosila kakšnega avtoritativnega kritika, takoj ko dobi izvod antologije. Obenem je izrazila željo, da bi mu rada poslala novo izdajo romana *Stella mattutina*,²¹ da pa je pošiljanje knjig iz Italije v Jugoslavijo trenutno prepovedano.

Morebiti je Gradnik na pesnično željo poskrbel, da je dobila na dom v Milan *Italijansko liriko*. Ada Negri mu namreč v naslednjem pismu odgovarja, da je seznanjena, da jo v Milanu čaka navedena antologija. Sama je bila v tem času zunaj Milana, kjer je opravljala dela za Italijansko akademijo.

Zadnje pismo je pesnica odposlala čez dva meseca (16. 5. 1941), tokrat ponovno iz Milana. V njem je izrazila občudovanje *Italijanske lirike*, ki jo je končno dobila v roke, in obenem obžalovala, da ne zna slovenskega jezika. Pesniku je pojasnila, da je želela, da bi se o zbirki poročalo v reviji *Meridiano di Roma*, da pa to ni bilo mogoče, ker je tam že izšla recenzija, pa tudi zaradi političnih razmer: »Per codeste cose ora è un momento difficile ma vi porrò tutto l'animo mio.«²²

4 Pesnika sta po izmenjavi pesniških tekstov iz tridesetih let zaznala sorodnost svojih pesniških svetov. Tudi današnje branje potrjuje njune domneve in razkriva skupne iztočnice, še posebej na ravni ljubezenske tematike, kjer v odnos med moškim in žensko poseže smrt.

Takšna misel je zelo verjetno dobila zagon v njenem lastnem življenju. Ada Negri je v vizijo umrlega projicirala misel na ljubega, ki je brez sledu izginil v Ameriki (Grilli 1952: 42), Gradniku je bila povod za pisanje najverjetneje prezgodnja smrt ljubljene dekleta (Boršnik 1954: 54).

Posledično je ljubezenska izpoved pri obeh prežeta z bolečino in obenem upanjem na posmrtno ljubezensko združitve. Ada Negri opisuje trpljenje ženske, ki joče za umrlim, v Gradnikovem pesništvu se mrtva oglašaja ljubemu iz groba in ga tolaži. V pesmi *Il colloquio* (*Razgovor*) še živeča ljubica v fiktivnem dialogu z mrtvim pravi, da bo po smrti nadaljevala pogovor z njim, ki se pravzaprav nikoli ni zares končal:

²⁰ Ada Negri, 1936: *Il dono*. Milano: A. Mondadori.

²¹ Ada Negri, 1941: *Stella mattutina*. Verona: A. Mondadori. 9. izdaja.

²² Za te stvari je sedaj težek trenutek, toda potrudila se bom po najboljših močeh.

Quando ti avrò raggiunto sulla sponda
del fiume di luce,
e tu mi chiederai che ho fatto tant'anni senza
di te,

io ti risponderò: »Ho continuato il colloquio.
/.../

E lungo i prati di viole che fioriscono solo pei
morti

continueremo il colloquio.²³ (Negri 1925: 78–79)

V Gradnikovem pesništvu se podoben dialog vzpostavi v pesmi *Kmet govori pokojni ženi*, kjer mrtva bodri moža, ki joče za njo. Tudi ona mu v tolažilo sporoča, da ju smrt ni ločila in da se bosta zopet združila:

Vse je, kot je vedno bilo.
Tiho jočem. V tolažilo
šepetaš mi: Večno živa ...
neločljiva ... neločljiva! (Gradnik 2002: 73)

S podobno gotovostjo spregovori o posmrtni združitvi mrtva ženska v ciklu *De profundis*:

Nihče meni te ne vzame,
saj že zdaj si, dragi, večer
gost samo te moje jame ...
Bodi srečen, srečen, srečen! (Gradnik 1986: 98)

Pri obeh pesnikih je »tolažilo« zaradi ločitve, ki jo je povzročila smrt, trdna vera v posmrtno snidenje in združitve. Takšna ljubezenska izpoved je umetniško najbolj dovršen izraz dobila v Gradnikovi zbirki *De profundis* (1926), medtem ko je pri Adi Negri ljubezenska tožba za umrlim v ospredju zbirke *Il libro di Mara* iz leta 1919. Gradnik je to zbirko poznal že pred letom 1926, ko je izšel cikel *De profundis*, saj med njegovimi prvimi objavljenimi prevodi Ade Negri iz leta 1921 zasledimo ravno tri pesmi iz navedene zbirke, *Il ricordo (Spomin)*, *Dialogo (Dvogovor)*, *Rendimento di grazie (Zahvala)*. Pesničin vpliv na nastanek enega najbolj znanih Gradnikovih ciklov torej ni izključen.

Ljubezenska tematika v obravnavanih pesniških opusih ni prežeta le s smrtno atmosfero. Oba pesnika namreč slikata strastno ljubezensko doživljanje, ki je velikokrat prikazano prek podob krvi. Tako Ada Negri zapiše v pesmi *Notturmo nuziale*: »E uno solo in due bocche fu il rantolo e misto fu il sangue e fu il ritmo perfetto.«²⁴ (Negri 1925: 25) /Poudarila A. T./

²³ Ko pridem za teboj na breg razsvetljene / reke, / in me boš vprašal, kaj sem počela toliko let / brez tebe, / ti odvrnem: Nadaljevala sem razgovor. /.../ In vzdolž livad z vijolicami, ki cvetò / le za mrtve, / bova nadaljevala razgovor. (Gradnik 1938/39: 200)

²⁴ In eno samo je bilo v dveh ustih hropenje in mešana je bila kri in popoln je bil ritem.

Gradnikova ženska na drugi strani pravi:

Izsrkaj mi iz žil
vso to besnečo kri, da truden vpil
boš od slasti, da ko življenje zajde,
pri meni smrt ničesar več ne najde. (Gradnik 1984: 33) /Poudarila A. T./

»Kri« je pogost motivni element tudi v pesmih z drugačno motiviko. Tako v zbirki *I canti dell'isola* Ada Negri spregovori o otočanu, »l'uomo dell'isola«. O njem pravi, da se ne boji smrti, saj je že del obdajajoče ga narave, poleg tega se v njem pretaka kri domače zemlje:

/N'è pensi alla morte: chè uscito tu sei dalla
stessa matrice di roccia
di che la tua casa hai costrutta; e, salso ed
amaro, nelle vene, ti scorre il Tirreno.²⁵ (Negri 1924: 51)

Podobno misel o tem, da je človek prejel »kri« od domače zemlje, srečamo v Gradnikovi pesmi *Pojoča kri* iz istoimenske zbirke:

Od tebe sem prejel to težko kri,
ti sveta zemlja moje domovine,
z njo, kar prah grobov in kar živi,
z njo, kar je večno in kar v času mine. (Gradnik 2002: 213)

Pesnica med drugim reflektira misel o nadaljevanju rodu, ki posamezniku zagotavlja nesmrtnost, zdi se pa, da je takšna vizija posmrtnega bivanja v Gradnikovem pesništvu bolj zavezujoča, saj ima večjo pomensko težo v njegovem celotnem pesniškem opusu. Takole zapiše pesnica, ki se osredotoči na povezanost med materjo in hčerjo:

Così la mia madre gaudiosa passò nelle vene
a tua madre:
/.../
in te, così, mi prolungo: e tu, quando giusto
sia il punto,
/.../
ne' tuoi figli e ne' figli dei figli: e niun seme
verrà trascurato.²⁶ (Negri 1924: 123)

Obenem pesnica poudarja tudi različnost usod potomcev, tako da je iluzija videti v potomcih nadaljevanje svojega lastnega življenja:

Se penso che tu sei vita vivente
di mia vita vivente, e che m'illusi
dentro l'anima tua fissar l'impronta

²⁵ Niti ne misliš na smrt: ker si prišel iz / iste kamnite matice / iz katere si zgradil svojo hišo; in slano in / grenko ti po žilah teče morje Tirensko.

²⁶ Tako je moja mati radostno prešla v vene / tvoji materi: /.../ v tebi, tako se ohranjam: in ti, ko pravi / bo trenutek, /.../ v tvoje otroke in v otroke otrok: in niti eno seme / ne bo zavrženo.

di me stessa, conosco il vano errore.

/.../

Rotto è il cordone di pulsante carne
fra genitrice e generata: forte
la tenerezza, ma piú forte il laccio
che ciascun lega al suo destino: amara
condanna di materna solitudine
che te pur colpirà.²⁷ (Negri 1936: 95)

Tega razlikovalnega momenta v Gradnikovi poeziji ne zasledimo, njegov izpovedni lik namreč vidi ravno v potomcih trdno zagotovilo za lastno nesmrtnost. V eni najbolj značilnih pesmi s tovrstno tematiko (*Dedič sem*) beremo, da se lirski subjekt poimenuje za »dediča« prednikov, ki bo moral to dediščino oddati potomcem (Gradnik 1986: 207). S tega vidika je povedna Gradnikova pesem *Sinu*, v kateri oče pravi sinu, da je z njim dosegel nesmrtnost:

S teboj v neskončno večnost sem razpet,
tvoj cvet in tvoja pot mi pravi,
da smrti ni in da je vse prehod.

/.../

Zapuščam vse ti, kar sem sam prejel:
vse, kar od matere in od očeta,
vse, kar me z njih umrlimi prepleta,
kar njih duh, odsev in njih odmev. (Gradnik 1986: 175, 177)

V navezavi na motiviko narave gre opozoriti na pismo Ade Negri Gradniku iz leta 1933, v katerem mu pesnica svetuje, naj prebere v njeni zbirki proze *Di giorno in giorno* novelo *Sinfonia d'alberi*, saj meni, da sta se njuni duši združili v ljubezni do narave (»leggete in *Di giorno in giorno*, *Sinfonia d'alberi*, le nostre anime si sono incontrate nell'amore della natura e della solitudine agreste«).²⁸

Najverjetneje je do takšne ugotovitve prišla ob branju Gradnikovega soneta *Izpoved*, njegovi upodobitvi drevesa, ki je priljubljeni motiv v njenem literarnem opusu in ki je v ospredju dane pripovedi *Sinfonia d'alberi*. Ob zadnji tercini navedenega Gradnikovega soneta je namreč zapisala, da je pesnik v njej izrazil misel, s katero se tudi sama strinja:

Solo colui che vede le proprie radici, misura del tronco la forza e dei rami l'altezza e sa quanto lontano è il cielo.²⁹ /Podčrtala Ada Negri./

²⁷ Mislila sem, da si ti živeče življenje / mojega živečega življenja, in sem se slepila / v tvoji duši zreti v odsev / same sebe, sedaj poznam svojo prazno zablodo mater na samoto. // Pretrgana je vez utripajočega mesa / med rodnico in otrokom: močna / je navezanost, vendar močnejša vez, / ki vsakega veže na svojo usodo: grenka / obsodba mater na samoto, / ki bo tudi tebe doletela.

²⁸ Preberite poglavje *Sinfonia d'alberi* v zbirki *Di giorno in giorno*, najini duši sta se srečali v ljubezni do narave in podeželske samote.

²⁹ Samó kdor vidi svoje korenine, / premeri debela moč in vej višine / in ve, kako je daleč do nebes. (Gradnik 1986: 200)

Gradnikov sonet v celoti sicer evocira za Gradnika manj značilno temo »samohodca«, ki mrzi »steptano pot in cilj blodljivih čred« in ki mu je več do »borca enega pogum, / ki proti sebi zove v boj ves svet« (Gradnik 1986: 200). V sonetu se torej izpoveduje človek, ki se ne podreja množici in ki ga zaznamujeta tako ustvarjalni duh (»požiga, ruši pot in novo sled / njegov nemirni razkopava um«; Gradnik 1986: 200) kot tudi želja po samoti, v kateri se sooča s samim seboj in pride do globljih življenjskih spoznanj (»Več so samote svete mi tišine, / pogovor sam s seboj in več v globine, / v vrtince srca lastnega pogrez«; Gradnik 1986: 200).

Na drugi strani je v pripovedi *Sinfonia d'alberi* v ospredju žensko tenkočutno opisovanje lepote dreves, ki se ji kaže med drugim v različnem šumenju listavcev in iglavcev v vetru. Raznovrstne opojne vonje in gibe dreves dojema kot način, s katerim želijo komunicirati z njo, posledično se v njihovi bližini nikoli ne počuti osamljena, še več, ob njih lahko pride v stik s transcendenco, njena duša pa prodre v notranjost drevesa, tako da pride prek njegovih korenin do rodne zemlje (»terra nativa«; Negri 1942: 152) in iz nje črpa novih življenjskih moči.

V obeh besedilih se torej zarisuje podoba drevesa, vendar se njegova motivna vloga nekoliko razlikuje. Ada Negri v dani pripovedi postavlja v ospredje metafizično moč dreves, medtem ko Gradnik drevo uporabi kot prisposodbo človekovega samospoznanja.

Kot zadnje gre opozoriti še na kulinarčni motiv, ki opozarja na podoben kulturni kontekst, na katerega sta bila pesnika vezana. Tako oba obujata spomine na domačo kuhinjo, ki jo povezujeta s pripravo polente, pri čemer dodelita razrezovanju polente simbolni pomen; revna družina namreč željno čaka tega trenutka, ko bo končno v molitvi skupaj sedla za mizo.

Ada Negri takole ovekoveči navedeni obred v pesmi *Le pannocchie* iz leta 1936:

Splendono le pannocchie al sol d'autunno,
tutte certezza; ed ai fanciulli parlano
della polenta che la madre al fuoco
nel paiolo rimesta, e d'un sol colpo
sul tagliere arrovvescia, e, nel buon fumo
ravvolta, suddivide in tante fette
quante le bocche.³⁰ (Negri 1936: 72–73)

Podoben opis zasledimo v Gradnikovi pesmi *Jesenski večer v Medani* iz zbirke *Zlate lestve* (1940), kjer kuharsko vlogo matere prevzame hči:

V kotlu že voda zavrela je, moko koruzno
siplje vanj sestra in z betom lesenim jo meša,
da nam pripravi polento: obrača, obrača,
zmes vse bolj gosta je, strja se, skorja rujava
dela na dnu se že, znamenje, da se že lahko

³⁰ Bleščijo se rumeni storži v jesenskem soncu / vsi resnični; in otrokom govorijo / o polenti, ki jo pripravlja mati na ognju, / jo v kotlu premeša in v eni sami potezi / prevrne na kuhinjsko desko, in v dišeči dim / odeto, jo razdeli na toliko delov / kolikor (je) lačnih ust.

kotel odstavi. Ko sestra na ploščo leseno,
vso še puhtečo, polento prevrne, na kose
z nitjo razreže jo. (Gradnik 2002: 138)

Tovrstni sorodni motivi pritrjujejo pesničini misli, ki jo je zapisala že na samem začetku ohranjene pisemske korespondence: »Cosi fraternizzano le anime dei Poeti attraverso lo spazio. Le stringo la mano con profonda gratitudine e ammirazione«. ³¹ Pesničini misli o »bratski« povezanosti njunih pesniških svetov lahko kljub nakazanim razlikam pritrldimo. Zgolj obžalujemo lahko, da nimamo uvida v pesnikove odgovore na pesničina pisma, ki bi dopolnila in zaokrožila literarnozgodovinsko podobo o stikih med pesnikoma.

VIRI

- Alojz GRADNIK, 1984–2008: *Zbrano delo Alojza Gradnika, I–V*. Ur. Miran Hladnik in Tone Pretnar. Ljubljana: DZS; Maribor: Litera.
- Ada NEGRI, 1924: *I canti dell'isola*. Milano: Mondadori.
- – 1925: *Il libro di Mara*. Milano: Mondadori.
- – 1936: *Il dono*. Milano: A. Mondadori.
- – 1938/39: Razgovor. Prev. Alojz Gradnik. *Modra ptica* 1938/39. 200.
- – 1942: *Di giorno in giorno: prose*. Verona: Mondadori.

LITERATURA

- Marja BORŠNIK, 1954: *Pogovori s pesnikom Gradnikom*. Maribor: Založba Obzorja.
- Paola CAGIANO DE AZEVEDO idr. (ur.), 2005: *Reale Accademia d'Italia. Inventario dell'Archivio*. Roma: Ministero per i beni culturali e ambientali.
- Anton DEBELJAK, 1934: Ada Negri. Ada Negri. *Novele*. Ljubljana: J. Blasnik. 3–7.
- Gizela F/ERJANČIČ/, 1925: Ada Negri. *Ženski svet*. 241–245.
- Simonetta GRILLI, 1953: *Ada Negri: la vita e l'opera*. Milano: Gastaldi.
- P/avla/ HOČEVAR, 1934: Ada Negri, *Novele*. *Ženski svet*. 283–285.
- N. N., 1932: Ada Negri, *Žena in dom*. 395, 401.
- – 1941a: Ada Negri. Članica italijanske kraljeve akademije. *Ženski svet* XIX. 24.
- – 1941b: Italijanska lirika in Slovenci (I. del). *Jutro* XXII/100. 3.
- – 1941c: Italijansko-slovenski kulturni stiki (II. del). *Jutro* XXII/101. 4.
- – 1942a: Enrico Damiani predava v Ljubljani. *Jutro* XXII/222. 5.
- – 1942b: Kulturni pregled, Ada Negri. *Jutro* XXII/224. 3.
- Marica NADLIŠEK – BARTOLOVA, 1897: Ada Negri. *Slovenka* 14. 3–4.
- Tone SMOLEJ, 2007: *Slovenska recepcija Ęmila Zolaja (1880-1945)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Studia litteraria / Založba ZRC, ZRC SAZU).
- Zdenka ŠAU, s. a.: *Ada Negri v slovenskih prevodih*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Alenka ŠELIH idr. (ur.), 2007: *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Sloven-skem*. Ljubljana: Tuma: SAZU.
- Zapuščina Alojza Gradnika, Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, Rokopisni oddelek.

³¹ Tako se pobratijo duše pesnikov v veselju. Podajam vam roko z globoko hvaležnostjo in občudovanjem.

SUMMARY

The first mention of the Italian poet and author, Ada Negri, appears in the Slovene lands as early as the end of the 19th century. From the 1930s the positive evaluation of her social activism is gradually supplanted by the increasing criticism of her political views. The response during the Italian occupation of Ljubljana in the beginning of the 1940s was different. The majority of her poetry and prose was translated into Slovene by Alojz Gradnik in the first half of the 20th century. During this period, the Slovene poet and Ada Negri kept epistolary correspondence, of which twelve poetess's letters are preserved in Gradnik's bequest in the National University Library (NUK). The oldest preserved letter is from 1932, but from the content of the letter and other records one can conclude that they met before that. Understanding of their correspondence is more difficult because of Gradnik's lost letters, but it is nevertheless possible to surmise that in the 1930s the Italian poet was interested in the promotion of her literary works in Yugoslavia with the help of Gradnik's translations. As gifts she sent him her successful literary publications. Later, Gradnik's anthology *Italian Lyric* caught her attention and she wrote about it in the last three preserved letters of 1941. From the content of her letters it is also possible to surmise that Gradnik unsuccessfully tried to convince her to translate and publish his poems in Italy. After exchanging their poetic texts from the 1930s, the two poets sensed the similarity of their poetic worlds. Parallels can be drawn particularly in the framework of the erotic theme.